

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті аналізуються основні вимоги, що висуваються до професійних знань, умінь, навичок і моральних якостей працівників соціальної сфери у Великій Британії, досліджуються національні стандарти соціальної роботи й вимоги до навчальних програм з підготовки фахівців соціальної галузі на сучасному етапі, розглядаються основні обов'язки соціальних працівників.

Ключові слова: вимоги, соціальний працівник, знання, вміння, навички, моральні якості, Велика Британія.

В статье анализируются основные требования к профессиональным знаниям, умениям, навыкам и моральным качествам работников социальной сферы в Великобритании, исследуются национальные стандарты социальной работы и требования к учебным программам по подготовке социальных работников на современном этапе, рассматриваются основные обязанности работников социальных служб.

Ключевые слова: требования, социальный работник, знания, умения, навыки, моральные качества, Великобритания.

In the article the main requirements to social workers' professional knowledge, abilities, skills and moral qualities in Great Britain are analyzed, national standards of social work and modern requirements for social work training are studied, social workers' duties are examined.

Key words: requirements, social worker, knowledge, abilities, skills, moral qualities, Great Britain.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства особливо актуальною стає проблема підготовки висококваліфікованих соціальних працівників, які покликані здійснювати діагностику і прогнозування соціальних процесів, надавати профілактичну, соціально-терапевтичну, психологічну, педагогічну і правову допомогу різним

верствам населення. Водночас сучасна система навчання соціальної роботи в Україні вимагає суттєвих змін і потребує удосконалення. У цьому плані значний інтерес для України становить досвід Великої Британії, де до системи підготовки соціальних працівників існують чіткі вимоги, які стосуються академічних стандартів програми і придатності претендента до роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що окремі аспекти проблеми особистості фахівця із соціальної роботи, його професійної компетентності частково висвітлюються в роботах І. Григи, І. Зверевої, А. Капської, Л. Міщик, І. Миговича, В. Поліщук та ін. Проте відсутній аналіз сучасних підходів британських учених до визначення обов'язків соціальних працівників і професійних вимог до них, що й зумовило написання даної статті.

Постановка проблеми. Важливим аспектом у контексті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є визначення й аналіз основних вимог до фахівців цієї сфери, зокрема критеріїв щодо їхніх знань, вмінь, навичок і особистісних якостей, які дозволяють здійснювати обов'язки якісно і професійно.

Виклад основного матеріалу. Професія соціального працівника і соціального педагога – це професія, де люди з різним складом характерів і інтересів можуть реалізувати себе, досягти успіхів, оскільки соціальна робота належить до тих видів діяльності, де більшість професійно важливих якостей особистості може бути розвинуто або набуто під час навчання і роботи.

Варто зазначити, що до обов'язкових **якостей**, притаманних соціальному працівникові, британські вчені відносять чесність, надійність, зрілість суджень, стійку систему цінностей, що охоплюють гідність, свободу вибору й конфіденційність, бажання працювати в команді, готовність бути гарним прикладом для наслідування [1; 12; 13].

Усі професійні стандарти і вимоги до соціального працівника у Великій Британії базуються на Кодексі етики, який прийнято в багатьох країнах світу, і конкретизуються в Кодексі професійної поведінки й етичних нормах для соціальних працівників і їхніх працедавців [7].

У цьому документі наголошується на тому, що соціальні працівники Великої Британії повинні успішно виконувати свої обов'язки при роботі з людьми з різною культурою, переконаннями і життєвим досвідом, тим самим зберігаючи довіру населення до соціальних служб [7].

Потрібно також звернути увагу на важливість налагодження позитивних професійних стосунків соціальних працівників не тільки з користувачами послуг, а й з колегами і фахівцями з інших галузей. Оскільки в сучасних умовах для швидкого й ефективного надання соціальних послуг соціальні працівники тісно співпрацюють з освітянами, юристами, медиками і представниками інших професій, для ефективного співробітництва всім задіяним фахівцям необхідно усвідомлювати й цінувати внесок кожного професіонала при наданні необхідних послуг клієнтам, а також долати перешкоди, що виникають у спільній праці [6].

Визначено, що користувачі послуг, як правило, приділяють більшу увагу особистісним якостям кандидатів, ніж успіхам у навчанні. На чільне місце виносяться доброта, турботливість і співчуття, чесність і повага, надійність і пунктуальність, прагнення не тільки «бути милим», а й реально щось робити [14].

У відповідності з «Вимогами до підготовки фахівців у сфері соціальної роботи» компетентним соціальним працівником може вважатися тільки той, чия практична діяльність спирається на загальнолюдські і моральні цінності, втілюється в життя за допомогою кваліфікованих прийомів і озброєна теоретичними знаннями і методами практичного аналізу [13].

Установлено, що основними принципами відбору і формування змісту професійної освіти в соціальній сфері є стандарти професійної освіти і навчання, серед яких провідне місце посідає професійний стандарт – ті вимоги, які висуває до випускника галузь, працедавець і конкретна сфера трудової діяльності.

Принципи відбору змісту професійної підготовки полягають у наступності й безперервності в освіті, цілісності й органічності, доступності нової інформації й інформаційної достатності відібраного змісту, міждисциплінарності й адаптивності, тобто паралельному введенні одних і тих же понятійних категорій при вивченні предметів. Саме на цих вимогах будується освітній стандарт і весь процес навчання в системі професійної освіти.

У «Вимогах до Підготовки у сфері соціальної роботи» справедливо зазначено, що критерієм відбору теоретичних знань, навичок і цінностей у підготовці працівників соціальних служб є їхнє застосування на практиці [13].

Разом Національні Професійні Стандарти й Академічні Стандарти лежать в основі Стандартів в освіті у сфері соціальної роботи (Standards in Social Work Education), де визначено, що саме соціальні працівники повинні знати, розуміти і вміти робити для того, щоб одержати вчений ступінь у сфері соціальної роботи [9].

Як було вище зазначено, при розробці навчальних програм усі ВНЗ керуються Академічними Стандартами, згідно з якими кваліфіковані соціальні працівники повинні володіти **знаннями** у таких галузях:

- соціальні послуги й особи, що ними користуються;
- процедура надання соціальних послуг;
- моральні й етичні цінності;
- теоретичні засади соціальної роботи;
- характер соціальної роботи як практичної діяльності [9].

Аналіз навчальних планів і програм з підготовки працівників соціальних служб Раскінського (The Ruskin University), Едінбурзького (The University of Edinburgh), Манчестерського центрального (Manchester Metropolitan University), Честерського (The University of Chester), Йоркського (University of York) університетів [3; 4; 5; 10; 11] дозволяє дійти висновку, що навчальні дисципліни сприяють формуванню у студентів знань у таких сферах:

- закони, які дають працівникам соціальних служб певні права і накладають відповідальність;
- організація суспільства;
- поняття «клас», «раса», «культура» і «релігія» і їхній вплив на людей і їхні потреби;
- розвиток людей протягом життя;
- потреби дитини для здорового росту і розвитку;
- ознаки небезпеки, які вказують на те, що дитиною чи дорослою людиною зловживають або нехтують;
- закони і системи, в яких співпрацюють соціальні агентства з метою захисту користувачів послуг;
- потреби людей, які мають фізичні вади або проблеми з навчанням чи поєднання таких проблем;
- симптоми проблем із здоров'ям, які пов'язані з розумовими відхиленнями, і можливості їх усунення;
- потреби людей, які мають алкогольну і наркотичну залежність;
- потреби ВІЛ-інфікованих;
- злочинність і антисоціальна поведінка;
- системи надання допомоги й поліпшення добробуту людей;
- соціальні послуги, послуги з охорони здоров'я, тимчасового перебування на обліку за скоєння певного правопорушення;
- система кримінального права;

- природа дискримінації на основі недієздатності, статі, раси, мови або релігії; їхній вплив на надання послуг для дітей і дорослих;
- структура і робота служби опіки;
- процедура розгляду і реагування на скарги щодо роботи соціальних служб.

Отже, визначена база знань, які потрібні кожному соціальному працівнику для ефективної соціальної роботи. У першу чергу це стосується знань і розуміння законодавчої системи, психології, освітньої системи, охорони здоров'я і теоретичних моделей соціальної роботи з дітьми, молоддю, з окремими людьми, групами, родинами тощо.

Більшість британських учених підкреслюють, що працівникам соціальних служб потрібно знати, як розв'язувати проблеми, пов'язані з дискримінацією, расизмом, несправедливістю, тими способами, які визначає конкретна ситуація. Вони мають усвідомити і поважати відмінності в расі, релігії, мові, культурі і національності [13].

Значна увага також приділяється вивченню історії, організації управління британською системою соціального забезпечення з урахуванням її мінливої політичної, економічної і соціальної структури. Тому до теоретичної частини підготовки включені соціальні науки. Встановлено, що навчальним закладам, організаторам навчального процесу надається право самим вирішувати, яким чином надати можливість студентам якнайкраще досягти широкого розуміння цієї бази знань.

Національні Професійні Стандарти визначають **уміння**, що необхідні соціальному працівнику, для:

- 1) підготовки до роботи з користувачами послуг (визначення їхніх потреб, аналіз обставин, що склалися, для визначення плану дій);
- 2) планування, виконання, огляду й оцінки своїх обов'язків (реагування на кризові ситуації, взаємодія з користувачем послуг з метою

розвитку його особистості й незалежності, зміною його життя на краще, допомога у прийнятті обґрунтованих рішень, захист інтересів користувачів послуг);

3) оцінки, максимального зменшення ризику й контролю всього, що становить небезпеку будь-кому, в тому числі собі і колегам;

5) контролю і відповідальності за виконання своїх обов'язків (контроль і відповідальність за виконання своєї роботи, контроль за ресурсами і послугами, робота у багатопрофільних командах і структурах);

6) демонстрації своєї компетенції у сфері соціальної роботи (пошук, аналіз, оцінка й використання сучасних знань для якнайкращого виконання своїх обов'язків, робота в межах погоджених стандартів соціальної роботи, постійний професійний розвиток, зусилля для розв'язання складних етнічних питань і конфліктів, внесок у постійне удосконалення надання соціальних послуг) [13].

Варто зауважити, що у сфері теорії вищої освіти Великої Британії, зокрема у підготовці працівників соціальних служб, характерними є також підходи, що орієнтуються на базові вміння.

З огляду на це, укладачі програм підготовки працівників соціальних служб чітко формулюють навчальні цілі і критерії успішної діяльності фахівців для соціальної сфери з тим, щоб їх можна було спостерігати і вимірювати. Спроби поширити ці принципи на практичне навчання викликали цілу низку нових підходів, у тому числі цільовий, структурний, операційний і проблемний. Ці підходи спрямовані на використання прямих методів навчання, які дозволяють краще контролювати результати роботи студентів і об'єктивно оцінювати ступінь сформованості у них базових професійних умінь. Акцент при цьому робиться на ретельне пророблення усіх розділів навчального

плану, на вибудовування чіткої послідовності завдань, на аналіз результатів діяльності.

Як відомо, теоретичні знання сприяють оволодінню як певними практичними вміннями, так і **навичками**, а саме:

- навичками, необхідними в роботі з комунікаційними й інформаційними технологіями, а також навичками з використання статистичних прийомів;
- навичками планування, ефективного витрачання свого робочого часу,
- навичками чіткого аналізу інформації;
- навичками розв'язання конкретних проблем;
- комунікаційними навичками;
- навичками, необхідними у спільній роботі з іншими людьми [13].

М. Доел (M. Doel) і С. Шардлоу (S. Shardlow) поділили професійні вміння і навички працівників соціальних служб на три групи, а саме: *комунікаційні* (здатність знаходити спільну мову з користувачем послуг, що передбачає сформованість таких професійних настанов, як повага, лояльність, співчуття), *інструментальні* (опанування писемними і усними прийомами захисту інтересів користувача послуг), *аналітичні* (здатність виділяти головне, висувати гіпотезу, збирати необхідну інформацію, розробляти план дій, реалізовувати його й оцінювати результати, здатність аналізувати ситуацію й гнучко змінювати план дій (так звана *оперативна рефлексія*, коли студент не бездумно копіює існуючі приклади поведінки, а й розмірковує під час спостережень) [8, с. 141].

Отже, у процесі професійної підготовки майбутні працівники соціальних служб набувають конкретних знань, умінь і навичок надавати допомогу людям з життєвими труднощами, а саме: застосувати теоретичні знання на практиці, слухати і спостерігати, спілкуватися і налагоджувати стосунки, записувати інформацію з різною метою, зокрема її підготовку і

представлення; готувати звіти для суду, приймати рішення; отримувати і використовувати ресурси, представляти інших і допомагати їм обстоювати свої права, мати справу з людьми, які можуть перебувати у стресі, неспроможні чітко формулювати свої потреби.

Вивчення й узагальнення науково-педагогічних джерел [13; 14] дозволяє стверджувати, що для підвищення стандартів надання соціальних послуг були розроблені нові навчальні програми, що готують працівників соціальних служб, які:

- достатньо компетентні для роботи в різних умовах;
- впевнені в тому, що знають і що можуть зробити;
- усвідомлюють свою професійну особливість і своєрідність інших фахівців;
- уміють пристосовуватися і адаптуватися до мінливих обставин;
- постійно самовдосконалюються;
- здатні зробити свій внесок у розвиток професії [13; 14].

Усі вищезгадані знання, вміння і навички також дають змогу соціальним працівникам ефективно виконувати свої обов'язки, а саме:

- піклування про дітей, які через погану поведінку тимчасово або остаточно виключені з школи, надання допомоги батькам у влаштуванні дитини в інший навчальний заклад;
- допомога дітям із національних меншин в адаптації серед інших дітей, створення і збереження нормальних стосунків із ними;
- виявлення дітей, які незаконно працюють у навчальний час, розв'язання питань, пов'язаних з їхнім нормальним навчанням;
- спостереження за виконанням правових норм стосовно дитячої праці;
- спостереження за відвідуванням дітьми дитячих груп і дитячих центрів, виявлення причин тривалої відсутності і допомога у випадках,

пов'язаних з серйозною хворобою або жорстким ставленням;

- підтримка дітей, що здобувають освіту поза школою (консультативно, вдома, у центрах проміжного лікування);

- сприяння батькам і дітям в отриманні й використанні соціальних привілеїв, що надаються школярам (фінансова допомога у придбанні шкільної форми, транспортні витрати, шкільні сніданки тощо).

Крім того, С. Аскуїт (S. Asquith), С. Кларк (C. Clark), Л. Уотернаус (L. Waterhouse) до обов'язків соціальних працівників у Великій Британії також додають: регулювання свого навантаження (кількість клієнтів за певний проміжок часу), гарантування чіткого дотримання процедури надання послуг, згідно з діючим законодавством, при роботі в державних установах, написання доповідей і відвідування тематичних конференцій [2].

Таким чином, аналіз науково-педагогічних джерел дає підстави констатувати, що працівники соціальних служб повинні володіти значним обсягом знань, умінь і навичок у поєднанні з відповідними особистісними якостями і здатністю до творчого, нестандартного розв'язання проблем клієнта.

Висновки. Британськими вченими наголошується, що соціальна робота – високоморальна діяльність у тому сенсі, що рішення і дії соціальних працівників безпосередньо стосуються людини і можуть бути як корисними, так і завдати шкоди. Оскільки діяльність працівника соціальних служб відбувається у складних соціальних умовах і орієнтована на людину з усвідомленням її цінності і значущості, то навчальні програми із соціальної роботи розробляються з метою навчити майбутніх молодих фахівців ефективно діяти в різних ситуаціях і відповідати за свої вчинки. З огляду на це, працівник соціальних служб повинен володіти знаннями з таких наук про людину, як психологія, педагогіка, медицина, економіка,

етика, теорія і методика соціальної роботи і вміннями творчо їх застосовувати при розв'язанні будь-яких проблем клієнта.

Перспективи подальших наукових пошуків. Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектних проблем, пов'язаних із підготовкою майбутніх фахівців із соціальної роботи. Подальшого вивчення потребують питання виявлення можливостей використання досвіду підготовки соціальних педагогів Великої Британії у вищих навчальних закладах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. An Androgogical Application to the Training of Social Workers / B. Gelfand, S. Rohrich, P. Nividon [and others] // Journal of Social Work Education. – 1975. – № 11 (3). – P. 55-61.
2. Asquith S. The role of the social worker in the 21st Century / Asquith S., Clark C., Waterhouse L. – Edinburgh: Scottish Executive, 2005. – 157 p.
3. BA (Hons) Social Work [online] / Manchester Metropolitan University. – Manchester: Manchester Metropolitan University. – 4 p. – Available from Internet: http://www.mmu.ac.uk/study/undergraduate/courses/course_detail.php?course_id=2692
4. BA (Hons) Social Work [online] / University of York. – York: University of York, 2008. – 11 p. – Available from Internet: <http://www.york.ac.uk/dept/spsw/ungrad/basw.html>
5. BA in Social Work Studies [online] / The University of Sussex. – 2006]. – Available from Internet: <http://www.ucc.ac.uk/academicstandards/documents/>
6. Banks S. Ethics and Values in Social Work / Banks S. – London: Palgrave Macmillan, 2006. – 251 p.

7. Codes of Practice for Social Care Workers and Employers [online] / [ed. M. Wardle]. – London: General Social Care Council, 2002. – 23 p. — Available from Internet: <www.gsccl.org.uk>.

8. Doel M. Social Work Practice: Exercises and Activities for Training and Developing Social Workers / Doel M., Shardlow S. – Aldershot: Gower, 1993. – 265 p.

9. Evans D. The Centrality of Practice in Social Work Education / D. Evans // Issues in Social Work Education. – 1987. – № 7 (2). – P. 83-101.

10. MPhil/PhD with the Ruskin Programme 2004-2005 [online] / The Ruskin University. – Chelmsford: Centre for Academic Practice, 2004. – 13 p. – Available from Internet: <http://www.lancs.ac.uk/fass/centres/ruskin/documents/>

11. MSc/Diploma in Social Anthropology 2006/2007. Programme Handbook [online] / The University of Edinburgh; Graduate school of Social and Political Studies. – Edinburgh: Graduate school of Social and Political Studies, 2006. – 31 p. – Available from Internet: <http://www.san.ed.ac.uk/documents/>

12. Myers I. Introduction to Type / Myers I. – Gainesville: Centre for Applications of Psychological Type, 1976. – 181 p.

13. The Requirements for Social Work Training [online] / [ed. J. Smith]. – London: Crown Copyright, 2002. – 20 p. – Available from Internet: <www.doh.gov.uk/swqualification>.

14. Wenman H. Working towards full participation [online]. – London: General Social Care Council, 2005. – 46 p. — Available from Internet: <www.gsccl.org.uk>.